

המרכיב 'יש' בלשון המשנה

נפתלי שטרן

0.1 במאמר קודם¹ דננו בשאלה, מהו מקומה של מלת 'יש' בין מרכיבי הלשון העברית במקרא ובעברית הישראלית, או במלים אחרות: מה הם חלקי הדיבור שניתן לראותם כקטגוריות הלשוניות שלתוכן מתמיינת מלת 'יש' שברובדי הלשון הללו. לא נחזור אפוא כאן על דברי המבוא דהתם. במאמר זה נדון במלת 'יש' בלשון המשנה² על פי קריטריונים דומים לאלה ששימשו אותנו בעבר. משום כך גם נתאר את הממצאים בלשון המשנה על פי הקטגוריות של לשון המקרא, שהצגנו במאמר האחר,³ במידה שקטגוריות אלה אכן מצויות בשני הרבדים גם יחד. כך ניתן יהיה להשוות מיד בין הממצאים של רובדי הלשון השונים.

0.2 סך כל העדויות⁴ של המרכיב 'יש' בלשון המשנה הוא 631. להלן נמייין ונתאר את הסוגים השונים של ציין 'יש' על פי הסביבה התחבירית שבה הוא מצוי. כמו ברובדי הלשון האחרים שתיארנו – לשון המקרא והלשון העברית החדשה – גם בלשון המשנה המרכיב 'יש' על פי רוב הוא דמוי-פועל (Verboid), דהיינו, כלשונו של רוזן,⁵ 'מלה שיש לה שויון פונקציונאלי עם פועל עזר בלשונות אירופיות, ואין לה אקוויוולנט אחר בלשון העברית'.

0.3 דמויי-פועל אלה שבלשון המשנה ניתן למיינם לשלוש קבוצות עיקריות,⁶ שאותן נסביר להלן בסעיפים 1-3. מיון זה הוא על פי ערכיותם (Valence), לאמור: בהתאם לצירופים השמניים הנחוצים כדי לאפשר מבע לשוני מינימלי, המכיל את ציין 'יש',

1 ראה שטרן (1990).

2 תפוצת מרכיב 'יש' בלשון התלמוד והמדרשים רבה ביותר, והיא מעבר למצע שהוצע לנו במסגרת ספר הויכרון הזה, לפיכך נסתפק כאן בתיאור הנמצא בלשון המשנה.

3 ראה את שבע הקטגוריות, כפי שתוארו אצל שטרן (1990), עמ' 208-213.

4 נתון מספרי המבוסס על ספירת העדויות כפי שהן מצויות באוצר לשון המשנה של קוסובסקי, עמ' 893-898. לא נספרו עדויות זהות. כך, דרך משל, ספרנו פעם אחת בלבד עדות כגון: 'יש, לו שכחה', המופיעה שמונה פעמים במשנה.

5 ראה רוזן (1966), עמ' 214 וכן רוזן (1977), עמ' 107-108.

6 בלשון המקרא נמצאו רק שתיים, ראה שטרן (1990), עמ' 208.

ובסופו פונמה של הפסק, שמשמעו: משפט דקדוקי מינימלי.⁷ ניתן, כמובן, למיין את שלוש הקבוצות הללו לתת-קטגוריות, לאחר שתיבדק תפוצתן, דהיינו - בעקבות דבריו של הריס:⁸ נברר את סך כל הסביבות התחביריות והסימנטיות, שמצוי בהם דמוי-הפועל 'יש'. כל אלה יוצגו להלן לפרטיהן.

1.0 מרכיב 'יש' הוא דמוי פועל, שהאקוויוולנט הלועזי⁹ לו יהיה sein; there is או geben.¹⁰ מבין הסוגים השונים של 'יש', שהם במעמד של דמוי-פועל, קטגוריה זו היא הדומיננטית בלשון המקרא.¹¹ לא כן בלשון המשנה. שוב אין קבוצה זו הגדולה מבין שתי הקבוצות העיקריות, שנמצאו בלשון המקרא, ואף מופיעה קבוצה גדולה שלישית, כפי שנראה להלן, גם היא רבת כמות. בלשון המקרא מייננו את הקבוצה הראשונה לארבע קטגוריות. הבה נבדוק, מה מצוי מהם בלשון המשנה. סך כל העדויות של קבוצה זו הוא 174.

1.1 יש + צ"ש + תה"פ¹² (או תחליפ¹³) (88 עדויות)¹⁴

1. אם יש ביניהם ממיין זכר (ברכות ו, ד)

- 7 ראה גם שטרן (בדפוס), סעיפים 1.2 ו-1.3.
- 8 ראה הריס (1951), עמ' 15 וכן הריס (1954), עמ' 14. הגדרתו של הריס נאמרה אמנם לגבי הפועל, אך היא טובה גם לעניין דמוי-הפועל כאן.
- 9 במאמר זה 'אקוויוולנט לועזי' פירושו מקבילו באנגלית ובגרמנית, אלא אם כן ייאמר מפורשות אחרת. התרגום לאנגלית הוא על-פי דנבי; התרגום לגרמנית על-פי ברי-הולטצמן.
- 10 geben במשמעות מוגבלת (existieren), כשפועל זה יבוא רק בגוף שלישי יחיד סתמי (Neutrum). ראה לעניין זה גם אצל הלביג-שנקל (1973), עמ' 313.
- 11 ראה שטרן (1990), עמ' 208, סעיף 1.0, וראה גם בטבלה הסטטיסטית שם, עמ' 219.
- 12 תה"פ = תואר-הפועל. אנו מעדיפים לרשום בראשי תיבות, כדי לא להיות שבוויי-הקונוטאציה של 'מלה המתארת פועל' דווקא (שהיא תרגום של המונח הלועזי adverb, שאינו תואם כל כך את תפקידו של תה"פ בלשון העברית), בעוד שאכן עניין לנו עם דמוי-פועל.
- 13 במונח 'תחליף' אנו מכנים מרכיב הבא במקום פועל, שם, תואר או תואר-הפועל. ראה לעניין זה שטרן (1974), עמ' 3. כאן כוונתנו לתחליף של תה"פ מקורי. זהו בדרך כלל שם בעל מלית יחס, המשמש כתיאור הנשוא במשפט.
- 14 א. המספר אינו כולל, כאמור לעיל, עדויות שכל מרכיבן, דהיינו: יש + צ"ש + תה"פ, והים (ראה לעיל, הערה 4).
- ב. בשל מספרן הרב לא נביא כאן, כמובן, את כל העדויות שנמצאו במשנה, אלא דוגמות נבחרות בלבד.

2. אם יש שם ארבע אמות (כלאים ה, א)
3. אם יש תחתיהן סלע או קש (שביעית ג, ז)
4. אם יש בקיפוי מאה סאה (תרומות ד, יא)
5. יש במעשר ובביכורים מה שאין כן בתרומה (ביכורים ב, ב)
6. אם יש קשר בראשו (שבת יז, ג)
7. אם יש בגיגית פותח טפח (שבת כד, ה)
8. אם יש כזית במקום אחד (פסחים ג, ב)
9. יש שהות בום לאכול ממנו¹⁵ (ביצה ג, ג)
10. קדושת שילה יש אחריה היתר (מגילה א, יא)
11. אם יש מן הכותל לסיכוך ארבע אמות¹⁶ (סוכה א, ח)
12. יש גט אחר גט ויש מאמר אחר מאמר (גיטין ה, א)
13. אם יש מרחץ באותה עיר (עדויות ז, ח)
14. יש נדר בתוך נדר ואין שבועה בתוך שבועה (נדרים ב, ג)
15. אם יש בין זה לזה מארבע ועד שמונה¹⁷ (אהלות טז, ג)
16. אמרו יש גדה בתורה אבל... (הוריות א, ג)
17. אם יש בדפנות פותח טפח (אהלות ט, טז)
18. אם יש כנגד הנקב שלושה לוגין (מקואות ו, יא)
19. ומאה חולין שיש כאן¹⁸ (דמאי ה, א)
20. האומר איש פלוני יירשני במקום שיש בת¹⁹ (בבא-בתרא ה, ה)
21. והבעילה בזמן שהיא... באמצע ובסוף יש אחריה כלום (גיטין ה, ו)
22. אם יש ממש בדבריו (סנהדרין ה, ד)
23. יש עליו עדים ואין בו זמן (גיטין ט, ד)
24. אם יש בכיס מפרנסים אותה לפי כבודה (כתובות ו, ה)

- 15 שם-הפועל הוא מרכיב של 'שהות' (שהות כדי לאכול ממנו) ולא משלים של 'יש' (יש לאכול ממנו), שהוא קטגוריה שונה. ראה על כך שטרן (1983), עמ' 295.
- 16 'מן... ל' הוא מרכיב בלתי רצוף, בדומה ל'בין... ל', ומציין מידה או מקום.
- 17 ראה ההערה הקודמת.
- 18 עדות זו מקומה כאן, כי 'מאה חולין שיש כאן' ← יש כאן מאה חולין.
- 19 אף-על-פי שלכאורה אין כאן תה"פ, גם עדות זו מקומה כאן, שכן יש להבינה כך: במקום שיש [שם] בת. (במקום ש היא מלת חלל המכילה את המשמעות של תיאור מקום. דבר זה ניכר היטב בעברית הישראלית המדוברת: 'איפה שיש בת'. גם האקוויולנט הלועזי תומך בכך: (da) wo es eine Tochter gibt; where there is (exists) a daughter

25. אלא אם כן יש על גביו גובה ארבע אמות (בבא-מציעא ב, ב) כמו בלשון המקרא²⁰ גם כאן בכל העדויות מצוי ליד 'יש' שם-עצם ותואר-הפועל או תחליפו. כך, למשל, במשפט 2 מצוי תואר-פועל מקורי: שם, במשפט 13 תה"פ מיוצג על ידי תחליף שמני: באותה עיר [ניתן להמירו ב-שם], ואילו במשפט 1 התחליף הוא מלית יחס + כינוי חבור: ביניהם [אף אותו ניתן להמיר ב-שם]. בכל העדויות פותח מרכיב 'יש' את המבצע המינימלי. להוציא מקרים שבהם נעדר הצירוף השמני (19) או שנעדר תה"פ (20), מפני שהם ידועים כבר בשל הופעתם לפני ציין 'יש', כשזה מקושר אליהם בשי"ן הויקה. וכבר הערנו על כך במקום הבאתן של עדויות אלה²¹ אך סדר המרכיבים האחרים - תה"פ והצ"ש - אינו קבוע.²² שם העצם אף יכול להיות חסר, כמו במשפט 23, וגם תופעה זו נמצאה כבר בלשון המקרא.²³

1.2 יש + צ"ש (+ מרחיב שם) (44 עדויות)

26. אם יש עדים שיצאת בהינומא וראשה פרוע (כתובות ב, א)
27. יש דברים שהן כנולד ואינן כנולד (נדרים ט, ג)
28. יש זכות תולה שנה אחת (אהלות ג, ד)
29. יש רבית מוקדמת ויש רבית מאחרת (בבא-מציעא ה, י)
30. יש רבית דברים (בבא-מציעא ה, י)
31. יש שונא גולָה ויש שונא שאינו גולָה²⁴ (מכות ב, ג)
32. אם יש עדים שאמר האב בשעת מיתתו... (שבועות ז, ז)

20 ראה שטרן (1990), עמ' 209.

21 ראה הערות 18-19 לעיל.

22 אף זה כמו בלשון המקרא. ראה הערה 20.

23 ראה שטרן (1990), עמ' 209; וראה שם גם הערה 11.

24 א. לפנינו קישור החסר מלית זיקה, וקישור בעל מלית זיקה במשפט אחד: יש שונא [ש]גולה ויש שונא שאינו גולה. כמותם יש עוד, כגון: יש שבויה אוכלת ויש שבויה שאינה אוכלת (עדויות ג, ו), ואף מצויים משפטי 'יש' בעלי קישור החסר מלית זיקה, מבלי שהמשכו יכיל מלית זיקה כזאת, כגון: אם יש כיוצא בה נמכרת בשוק (עדויות ה, א) וכיו"ב עוד ועוד (ראה גם להלן סעיף 1.3).

ב. אפשר שמקומו של משפט זה הוא בתבנית הבאה (ראה להלן 1.3), אך משמעות הבינוני שונא מצביעה על היותו במעמד של שם, ומשום כך הוא יכול לצרף בינוני אחר, שהוא במעמד של פועל: שונא גולה. שני מרכיבים, ששניהם בינוני, אינם יכולים לבוא זה עם זה, כאשר הם

33. יש קנקן חדש מלא ישן (אבות ד, כ)
34. אם יש דם הנפש (ובחים ג, א)
35. יש מי שנברא... (אהלות יז, יד)
36. יש קידושין ויש עבירה (בבא-מציעא ג, יב)
37. יש גפן שיינה אדום ויש גפן שיינה שחור (נגעים ט, יא)
38. שיש חבר עיר (ברכות ד, ז)
39. יודע אני שיש נזירות (נזיר ב, ד)
40. אם יש עדים שהיא של אביו (כתובות ב, ב)

גם קטגוריה זו מצויה כבר בלשון המקרא.²⁵ אף היחס המספרי בין קטגוריה זו לבין קודמתה דומה פחות או יותר לזה שבלשון המקרא: היחס הוא 1:2, אם כי מספר הממצאים במשנה הוא כפול.²⁶ לא נחזור כאן על ההסבר המפורט של תבנית 1.2 שבמאמרנו הקודם.²⁷ נציין כאן רק, כי העדר תואר-הפועל או תחליפו ליד המרכיב 'יש' מונע את חיסורו של זה מן המבע, כפי שזה אפשרי בתבנית 1.1, כגון [יש/היו] עשרה דורות מאדם ועד נח (אבות ה ב). גם בזה אין שינוי בין שני רובדי הלשון הנדונים. בכל העדויות שבמשנה קודם מרכיב 'יש' למרכיב השמני, ואין כאן שינוי בהשוואה לקטגוריה הקודמת. בלשון המקרא נמצאה עדות אחת שבה הסדר שונה.²⁸

1.3 יש + [יש] + בינוני (32 עדויות)

41. יש מותרות לבעליהן ואסורות ליבמיהן (כריתות ט, א)
42. יש מביאין את הטומאה וחוצצין (אהלות ח, א)
43. יש טעונות שמן ולבונה (מנחות ה, ג)
44. יש אוכל אכילה אחת וחייב עליה ארבע חטאות ואשם אחד (כריתות ג, ד)

עמיתי קטגוריה לשונית זהה, דהיינו: כאשר שניהם במעמד של שם או כאשר שניהם במעמד של פועל. ראה על כך אצל שטרן (בדפוס), סעיף 0.2.4.

25. ראה שטרן (1990), עמ' 208-209, 219.
26. מעניין כי בעברית החדשה היחס המספרי בין שתי הקטגוריות מאוזן יותר. ראה בטבלה המסכמת אצל שטרן, שם עמ' 219.
27. ראה שטרן (1990), עמ' 209.
28. שם, סעיף 1.2, משפט 15.
29. בתבנית המקבילה בלשון המקרא בא כמובן 'אשר' במקום 'ש' של לשון המשנה.

45. יש בא ביאה אחת וחייב עליה שש חטאות (כריתות ג, ה)
46. יש מעלין את המקוה ולא פוסלים (מקוואות ז, א)
47. יש חייב על מעשה שורו ופטור על מעשה עצמו (בבא קמא ג, י)
48. והלא יש שאינן מוסקין את זיתיהן (עדיות ה, א)
49. ויש שמוציא ואינו מכניס (נידה ו, ב)
50. ויש שראוי לדון (נגעים ו, ד)
51. ויש שמיטמא טמא מת ואינו מיטמא מדרס (נגעים ו, ג)
52. ויש שכשר להעיד ואינו כשר לדון (נגעים ו, ד)
53. ויש שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו (נידה ו, י)
54. ויש שחייב במעשרות ואינו חייב בפאה (נידה ו, ו)
55. ויש שאינן מביאות [קרבן] (כריתות א, ג)
56. יש מביאין ביכורים וקורין מביאין ולא קורין ויש שאינן מביאין (ביכורים א, א)
57. ויש אומרים אף צבת בצבת עשויה (אבות ה, ו)

כפי שכבר צוין במאמר הקודם³⁰ ההבדל בין תבנית זו לקודמתה הוא בעיקרו פורמלי: השם מיוצג כאן על-ידי בינוני. אך מן הראוי להאיר כאן תופעות אחדות:

א. הבינוני, המצטרף אל מלת 'יש', מגוון יותר מאשר במקרא, שבה נמצאו ארבע עדויות בלבד – בינוני של התפעל, ושלוש עדויות מכילות בינוני פועל של בניין פִּעַל. בלשון המשנה עדויות רבות, שבהן מצוי ליד 'יש' בינוני פועל ופועל, וכן בינוני של בניינים פעילים וסבילים אחרים. כללנו בין תבנית זו גם משפטים המכילים את המלה 'חייב' (כגון המשפטים 47 ו-54), אף שאין מלת 'חייב' בינוני במובן המקובל של מונח זה. צירפנוה לכאן בשל תפקידה הפרדיקטיבי במשפט (יש [מי ש] חייב על מעשהו, בדומה ל: יש [מי ש] אוכל אכילה אחת) ובשל היותה במעמד הדומה ל'סביל מצב' – מעין צלע שלישיית במשולש:³¹ חייבו אותו ← הוא חויב ← הוא חייב.

ב. מבחינה פורמאלית ניתן להצביע על שלוש קבוצות בתבנית, הגם שלא ניכרים ביניהן הבדלי משמע:³² הקבוצה הראשונה כוללת את העדויות 41–47: אין בהן מלית ויקה 'ש' לקשר בין ציין 'יש' לבינוני הבא אחריו; בקבוצה השנייה עדויות כמו

30 שטרן (1990), עמ' 209–210.

31 על משולשים ועל סביל מצב (Zustandspassiv) ראה שטרן (1979), עמ' 12, וביתר הרחבה שטרן (בדפוס), סעיפים 1.5 ו-1.6.

32 כפי שניתן לראות מן העדויות המכילות גם את קבוצה א' וגם את קבוצה ב', כגון משפט 56, ששתי הקבוצות מיוצגות בו: יש מביאין... ויש שאינן מביאין.

במשפטים 48-54, שבהן באה מלית זיקה 'ש' בין 'יש' לבינוני. מעניין לציין, כי בכל העדויות, שנמצאה בהן מלית זיקה, פותח המבצע בוי"ו החיבור. קבוצה שלישית היא זו המכילה את הצירוף ויש אומרים - אף כאן בכל העדויות באה 'יש' בוי"ו החיבור: ויש אומרים.³³

ג. למרכיב 'יש' מן הסוג שבתבנית 1.3 32 היקרויות במשנה, המתחלקים לפי הנתונים הבאים מבחינה סטטיסטית: לקבוצה הראשונה אחת-עשרה עדויות, לשנייה - שתים-עשרה עדויות ולקבוצה השלישית - תשע עדויות.³⁴

1.3.1 יש + ש + אמרו (3 עדויות)

58. ויש שאמרו במדה דקה (כלים יז, יא)

תבנית זו היא תת-קטגוריה של 1.3 ובכל המשנה רק שלוש עדויות - כולן במסכת כלים פרק יז, משניות יא-יב. במקום ויש אומרים כינוי סתמי \emptyset + בינוני, בא כאן הפועל אָמַר בעבר נסתרים, אף הוא כביטוי סתמי.³⁵

1.3.2 יש + ש + איבר נושאי (5 עדויות)

59. ויש שהוא חשוד על הטהרות (בכורות ד, י)

60. ויש שיש בו עצם ואין בו צפורן (נידה ו, ב)

61. ויש שיש לו סנפיר ואין לו קשקשת (נידה ו, ח)

התבנית הוסברה במאמר הקודם³⁶ ועל כן נציין רק, כי כאן - כמו בכל העדויות של סעיף 1.3 - בא דמוי-הפועל 'יש' בתפקיד נושא דקדוקי, אלא שנושאו הדקדוקי הוא איבר נושאי (subject clause) פשוט, דהיינו בעל נושא מפורש ולא סתמי: הוא

33 אפשר שוי"ו זו היא גורמת לכך שציין 'יש' אינו מתורגם ישירות (מילולית), אלא מובא בתעקיף, שמשמעו: אחדים אומרים. כך בגרמנית: Und wie einige sagen, וכך גם באנגלית: Some say also.

34 משפטים, שבהם שתי הקבוצות מיוצגות, נמנו שתי הקבוצות, כגון הדוגמה שבעדות 56.

35 על כינוי סתמי בכלל וכינוי סתמי \emptyset בפרט ראה גם שטרן (יתפרסם), סעיף 1.4.1.

36 ראה שטרן (1990), עמ' 211. רשמתי תבנית זו כקטגוריה נפרדת (סעיף 4.0 שם), בשעה שבאמת יש לראותה כתת-קטגוריה של 1.3, שכן מעמד 'יש' אינו שונה, ורק הסביבה התחבירית שונה.

חשוד (59), יש בו עצם (60). בסך הכול נמצאו חמש עדויות בלבד וגם כאן בכולן פותח המבצע בוי"ו החיבור.

1.4 יש + כינוי נסתר + תה"פ (או תחליפו) (2 עדויות)

62. אמר ר' יוסי ישנו כראש גדול של אדם (כלים יז, יב)
63. כל שישנו במקרא ובמשנה ובדרך ארץ (קידושין א, י)

בכל המשנה רק שתי עדויות. קשה להציג מספר כזה בקטיגוריה עצמאית, במיוחד שנראה לנו, כי כל אחת מהן היא שריד של קטיגוריה שונה בלשון המקרא. מרכיב 'יש' שבמשפט 62 מזכיר לנו את הקטיגוריה 1.4 בלשון המקרא,³⁷ דהיינו דמוי-פועל, שמשמעו מצוי/נמצא. כך גם לפי רש"י (בברכות לו ע"ב) המצוטט כאן על ידי בעל תוספות יום-טוב: 'ישנו לאותו אגרוף [כראש גדול של אדם]; ואילו מרכיב 'יש' שבמשפט 63 דומה, לדעתנו, יותר לזה המוצג בסעיף 6.0,³⁸ שבו 'יש' הוא במעמד של תואר הפועל (של חיוב). משמעו כאן, במשנה, הוא: אם אכן מצוי אדם ב... (היום היינו אומרים: מתמצא אדם ב...).³⁹ אך, כאמור, אין להסיק מסקנות על פי עדות אחת בלבד.

2.0 יש + ל (236 עדויות)

מרכיב 'יש' בקטיגוריה זו אף הוא דמוי-פועל, אך הוא ערך לקסיקאלי שונה מאלה שבסעיפים הקודמים (ומן הראוי שירשם במילונים כ-יש + ל). משמעו בתחומים השונים של השדה הסימנטי הכללי בעלות.⁴⁰ האקוויולנט לו בלועזית יהיה haben; הסביבה התחבירית המינימלית של דמוי-פועל זה היא: יש + ל + צ"ש₂ + צ"ש₁ (= נושא דקדוקי), כגון: יש לו שכחה.⁴¹ מבחינה כמותית קטיגוריה זו היא

37 שטרן (1990), עמ' 210.

38 שם, עמ' 212.

39 גם בתרגומים ניכר ההבדל בין שתי העדויות: הראשון מתורגם 'that is [the size]; das ist' והשני 'that has [a knowledge of...]; Jeder der Wissen hat/bewandert ist in'.

40 לעניין זה של 'בעלות' ראה שטרן (1990), עמ' 211, הערה 16.

41 ראה שם, עמ' 211, והערה 17 שם.

הדומיננטית בלשון המשנה - 238 היקריות, דהיינו פי שניים ויותר מאשר הקבוצה הראשונה (לעיל סעיף 1.1). בלשון המקרא היחס הוא הפוך.⁴²

2.1 יש + ל + צ"ש₂ + צ"ש₂ (229 עדויות)

64. יש לו שכחה (פאה ה, ח)
65. אם יש לה כתף או נטף (פאה ד, ח)
66. יש לו אלפים אמה לכל רוח (עירובין ד, ג)
67. יש לו חלק לעולם הבא (סנהדרין ו, ב)
68. יש לו עליו מלווה (עבודה זרה ד, י)
69. לשקלים יש להם קצב (שקלים ב, ד)
70. המזחילה יש לה חזקה (בבא בתרא ג, ו)
71. יש להם שניים ושלישים (תגיגה א, ח)
72. יש להן טענות בתולין (כתובות א, ב)
73. ממי שיש לו מן השפחה ומן הכותית (יבמות ב, ה)
74. כל שיש לו אצבע יתירה (חולין ג, ו)
75. נערה יש לה קנס ואין לה מכר (עדויות ג, ח)
76. לשקלים יש להם קצבה (שקלים ב, ד)
77. מפני שיש לטומאה מקום (טהרות ד, ג)
78. יש למקומו חזקה (בבא בתרא ג, ו)
79. יש לציירים סממנין (נגעים ב, א)
80. שיש לאחרים בה רשות (נדרים י, ו)
81. כל ראיות שיש לך הבא (סנהדרין ג, ח)
82. פקדוני שיש לי בידך (שבועות ה, ב)
83. רבי יהודה אומר אין לנכרי כרם, וחכמים אומרים יש לו (תרומות ג, ט)

המאפיין את התבנית הוא שצ"ש₂ מיוצג כמעט תמיד על ידי תחליף שם,⁴³ דהיינו כינוי יחס, המקדים את צ"ש₁, שהוא הנושא הדקדוקי. אין זה מפתיע, שכן בכל מקרה שצ"ש₂ קודם לצ"ש₁ יבוא השם עצמו במבצע קודם או בדרך של חלק ייחוד, כמו במשפטים 75-76 והכינוי רק תחליף לשם זה ומרמו עליו, ואשר על כן יקדם לצ"ש₁

42 ראה הטבלה הסטטיסטית שם, עמ' 219.

43 על תחליפיים ראה בהרחבה שטרן (יתפרסם), סעיף 1.4.

(שהכינוי אינו תחליפו). נמצאו רק ארבע עדויות, שהובאו כאן כולם - משפטים 77-80 - שצ"ש₂ בהם הוא שם.

במשפט 81 חסר צ"ש₁, מפני שהוא מופיע כבר במשפט הראשי - כמושא ישיג (הבא [את] כל הראיות) - ועל כן מנוע הוא מלבוא (מנוע): *ראיות שיש לך אותם (הבא). והוא הדין במשפט 82. במשפט 83 לצ"ש₁ הוא אליפטי - בהיותו מובן לפי הקשרו.⁴⁴ יש במשנה עוד דוגמות אחדות לסוג זה של משפטים.

2.2 יש + צ"ש₁ + ל + צ"ש₂ (7 עדויות)

84. יש נכסים ללוה (בבא-בתרא י, ז)

85. יש רשות לניזק (מכות ב, ב)

86. שתי כסף יש לי בידך (שבועות ו, א)

בתבנית זה קודם צ"ש₁ - הנושא הדקדוקי - לצ"ש₂, שכן שוב אין צ"ש₂ מיוצג על ידי כינוי. הבאנו כאן רק שלוש מן העדויות, שכן כל האחרות הן וריאציות של משפט 86 וכולן במסכת שבועות פרק ו.

בכל המשנה, כמו גם במקרא, אין עדות לתבנית, שבו צירוף היחס המוצרך, שהוא חלק אינטגרלי של מרכיב ישי', יקדם לו, כפי שזה מצוי בעברית החדשה (כגון: לתשובה זו יש כמה חלקים).⁴⁵

3.0 יש + ב (218 עדויות)

3.1 יש + ב + צ"ש (או תחליפו) (202 עדויות)

87. כותש ומחשב כמה זרע יש בהם (בבא-מציעא א, ו)

89. אם יש בה בית קיבול כנפים (כלים יא, ו)

90. אם יש בה טעם דגן (חלה, גז)

91. אם יש בה בית קיבול מים (כלים יא, ח)

92. אם יש בו מראה דם (חולין ו, ה)

93. אם יש בו כזית במקום אחד (חולין ט, א)

44 על סוגי אליפטיס ראה גם שטרן (1979), עמ' 39.

45 הדוגמה לקוחה מתוך שטרן (1990), עמ' 214-215 ויש דוגמות נוספות.

94. אם יש בו גובה טפח (אהלות ד, א)
 95. והקמח אם יש בו כשיעור (חלה ב, ה)
 96. כל המנחות יש בהן מעשה כלי בפנים (מנחות יא, ד)
 97. כל אבר שיש בו צפורן יש בו עצם (אהלות ו, ב)
 98. ולא זה וזה שיש בהן רוח חיים (בבא קמא א, א)
 99. עצם שיש בו מוח (עוקצים ב, ו)
 100. כלי מיתה שיש בה שרפה, יש בה עבודה זרה (עבודה זרה א, ג)
 101. זית שיש בו סאתים ושכחו (פאה ז, ב)
 102. מקוה שיש בו ארבעים סאה (מקואות ז, א)
 103. אם יש בסכין מלא צואר כשרה⁴⁶ (חולין ב, ג)
 104. כוי יש בו דרכים שווה לחיה (ביכורים ב, ח)
 105. מה שמלה מיוחדת שיש בה סימנים ויש לה תובעים (בבא-מציעא ב, ה)
 106. אף כל דבר שיש בו סימנים ויש לו תובעים חייב להכריז (בבא-מציעא ב, ה)
 107. ויש שיש בו עצם ואין בו ציפורן (נידה ו, ב)
 108. כל שאין לו פדיון יש בו מועל אחר מועל (מעילה ה, ג)
 109. כל מי שיש בידו שלושה דברים הללו (אבות ג, יא)
 110. אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו (אבות ד, כ)
 111. אם יש בסכין מלא צואר - כשרה (חולין ב, ג)
 112. אם יש שווה פרוטה בכולן - מקודשת (קידושין ב, א)

קבוצה זו כוללת מרכיב 'יש', שהוא כעין סינתזה של שתי הקבוצות הקודמות. קרוב הוא במשמעותו ל-מכיל, כולל בתוכו שבעברית החדשה או שהוא קרוב לסוג התארים הדו-גזעיים האנדוצנטריים, שהנסמך בהם מוגבל למלים כמו בעל-, בן-, בת- (כשהם באים רק בנסמך). אין ייצוג לקבוצה זו בלשון המקרא.⁴⁷ מבחינה סמנטית נראה, שניתן להצביע על שלושה סוגי 'יש' בקטגוריה זו:

- 46 אפשר שמקום עדות זו בסעיף 3.2, מפני שהיא דימוי אידיומטי, שמשמעה: אם הסכין היא/היתה ארוכה כמו... . כך גם בתרגום: If the knife was as long as the thickness of the neck והוא הדין במשפט 104, שניתן לאומרו גם דלקמן: כוי שוה לחיה בדרכים אחדים, וכך תרגומו באנגלית: The Koy is in some things like to wild animals.
 47 להוציא - אולי - דוגמה אחת במלאכי א, יד: ארור נוכל ויש בעדרו זכר, שפרופ' פיש תרגמו: But cursed be the deceiver, who has in his flock a male

א. כשהאקוויוולנט הלועזי להם יהיה *there is; ist*, כגון משפט 110 (עדויות מעטות בלבד).⁴⁸

ב. תרגומו יהיה *have; haben*, כגון משפט 90 (וכאלה הן רוב העדויות).⁴⁹

ג. אפשרי תרגומם גם *there is; ist* וגם *have; haben*, כגון במשפט 87.⁵⁰

בכל העדויות מנוע תרגום 'יש' בפועל הגרמני *geben*, כפי שזה אפשרי בקבוצה 1 לעיל.⁵¹

ראוי לציין במיוחד משפטים אחדים שנראית בהם קרבה מיוחדת למשפטי יש+ל. כך בעדויות כמו 105: 'מה שמלה מיוחדת שיש בה סימנים ויש לה תובעים' או 106: 'אף כל דבר שיש בו סימנים ויש לו תובעים חייב להכריז', או כמו משפט 107 המקביל בתוכנו למשפטים אחרים באותה מסכת ובאותו פרק, כגון: 'יש שיש לו סנפיר ואין לו קשקשת' (גידה ו, ח).

נראה לנו, כי גם מבחינה תחבירית ניתן למיין את כל העדויות לשלוש קבוצות: א. משפטים שבהם הצירוף השמני הבא עם מלית היחס ב מיוצג על ידי כינוי (בו, בה, בהם וכיו"ב). אלה באים ככינוי מוסב במשפטי ייחוד או כמוסבים על שם במבוע קודם, כפי שראינו גם לעיל בקבוצת יש + ל (סעיף 2.1). רוב העדויות הם מן הסוג הזה.

ב. עדויות שבהן הצירוף יש + ב + צ"ש מאפשר טרנספורמציה אדייקטיבית (התארה = *adjectivalization*),⁵² דהיינו: במקום יש + ב + צ"ש יבוא תואר או פועל מותאר במעמד של סביל מצב (*Zustandspassiv*), כפי שניתן לבצע במשפט 105: מה שמלה מיוחדת שיש בה סימנים ← מה שמלה מיוחדת שהיא [שמלה] מסומנת... אין עדויות רבות, אך ראוי לציין, כי גם במשפט יש + ל זה מצוי.⁵³

ג. הצירוף השמני, הבא עם יש + ב הוא שם, כגון משפט 111: 'אם יש בסכין מלא

48 תרגומו: *sondern auf das was darin ist; on what is in it*.

49 תרגומו: *it has the taste of corn; es hat den Geschmack von Korn.* (bzw.: *es hat Korn – Geschmack*).

50 תרגומו של זה יהיה: *how much seed they have* או *how much seed there is in them* וכגרמנית: *wieviel Samen sind in ihnen bzw.: wieviel Samen haben sie*.

51 נמצאו רק יוצאים מן הכלל מעטים, כגון: עיר שיש בה אליל (עבודה זרה א, ד) (אפשרי תרגום לגרמנית: *Eine Stadt in der es ein Idol gibt*) או: אף-על-פי שיש בה מינים הרבה (שבת ט, ז), דומה, כי כל אלה אכן מקומן בקבוצה 1.1, אפשר מפני שלפנינו תיאור מקום.

52 על תהליך זה ראה גם אצל ליס, עמ' 80-85, שם הוא דן בתופעה דומה.

53 גם בעברית החדשה מצאנו דוגמות לכך, כגון: לחולצה יש כתמים ← בחולצה יש כתמים ←

צואר - כשרה', או משפט 112: 'אם יש שווה פרוטה בכולן - מקודשת'. הדוגמות מעטות מאוד.⁵⁴

3.2 יש + ב שהוא חלק מדגם משפט (16 עדויות)

התבניות שבסעיף זה אינן מיוצגות בלשון המקרא. גם במשנה הן אינן רבות.⁵⁵ בשל מספרן המועט נביא להלן את כולן.

3.2.1 יש + ב + צ"ש + כדי + שם-פועל (6 עדויות)

- 113. אם יש בורע כדי ליתן טעם (תרומות י, ה)
- 114. אם יש בה כדי להעמיד כרי (בבא-מציעא ט, ה)
- 115. יש בו כדי לחמץ (ערלה ב ו)
- 116. ומי חטאת שיש בהם כדי הזיה (ובחים ה, ח)
- 117. ויש בו כדי לצרף כזית (נזיר ו, א)
- 118. מה בור שיש בהם כדי להמית (בבא-קמא ה, ה)

יש + ב + צ"ש + כדי + שם-פועל הוא צירוף במעמד של דמוי-פועל. כפי שנאמר כבר במאמר הקודם מובעת במשפטים אלה יכולת, כך שהצירוף הוא כעין תחליף של נשוא מודאלי.⁵⁶

3.2.2 יש + ב + צ"ש + כדי + שם-פועל (עדות אחת)

תבנית זו היא כקודמתה, אלא שבמקום שם-פועל בא כאן שם-פועלה. נמצאה רק דוגמה אחת כזאת.

החלצה מוכתמת. אפשר שלפנינו משלבים שונים. גם בגרמנית מצויה תופעה זו: Die Bluse hat Flecken → Es sind Flecken an (auf) der Bluse → Die Bluse ist fleckig
אפשר צריך להעביר את רובן של דוגמות אלה לקבוצה 1, מפני שבתרגום לגרמנית לא מנוע מלבוא geben, כגון: יש בקרבנות ציבור מה שאין בקרבנות היחיד (תמורה ב, א).
55 דומני שרק בלשון המדרשים נמצא מספר רב של דגמי משפט אלה, אך זה דורש עיון נוסף.
56 ראה שטרן (1990), עמ' 217.

119. אם יש בו כדי נפילה (בבא-מציעא ט, ה)

3.2.3 יש + ב + צ"ש + שם-פועל (6 עדויות)

120. יש בערכין להקל ולהחמיר (ערכין ג, א)

121. יש בדבר להקל ולהחמיר (גדרים י, ח)

122. יש בו להעלות ארוכה (כלים א, ה)

123. אם יש בו ללקט עשר גפנים (כלאים ה, א)

124. אם יש בו לכיין שתים כנגד שלש (כלאים ה, א)

125. בין שיש בהם לעלות באחד ומאה (שביעית ב, ז)

לפנינו התבנית הקודמת, אלא שחסרה היא את הציון 'כדי'. נראה אפוא, כי דגם המשפט בנוי בעיקרו על הצירוף 'יש + ב + שם-פועל', שכן לא נראה לנו, כי יש שינוי משמעות מהותי בין צירוף כזה לבין קודמו בעל 'כדי'.⁵⁷ דומה, כי יש לצרף לשורה זו של תבניות המכילות יש + ב כחלק של דגם משפט גם את הצירוף הבא:

3.2.4 יש + ב + משום + שם (3 עדויות)

126. ויש בה משום כלאים (כלאים ט, י)

127. יש בו משום ביומו תתן שכרו (בבא-מציעא ט, יב)

128. ויש בו משום לא תלין פעולת שכיר (שם)

4. יש + שם-פועל (3 עדויות)

129. יש לי ללמד עליו זכות (סנהדרין ה, ד)

130. יש לי ללמד עליו חובה (סנהדרין ה, ד)

129. יש לי ללמד על עצמי זכות (סנהדרין ו, א)

תבנית זו דומה לזו שבסעיף 5.0 במאמר הקודם. נמצאו במשנה רק שלוש

57 במאמר הקודם הטלתי ספק מה בתקינותו של מבע כזה (ראה שטרן, שם, משפט 49). עלי לבקש אפוא את סליחת התלמיד האינפורמנט.

עדויות - כולן מכילות 'לי' (ודומות גם במרכיבי המשפט האחרים), ומבחינה זו אין דמיונם שלם עם המצוי בלשון המקרא ובעברית החדשה.⁵⁸ עם זאת נראה, כי מרכיב 'יש' שוב אינו דמוי-פועל, למרות היותו קרוב להיות צורה פועלית. ראה ההסבר במאמר הקודם.⁵⁹

תבנית 6.0 שבלשון המקרא, כגון: 'אם ישך משלח את אחינו' (בראשית מג, ד) אינה מצויה בלשון המשנה. והוא הדין לגבי 7.0,⁶⁰ שבה יש בלשון המקרא דוגמה בודדת: 'להנחיל אוהבי יש' (משלי ח, כא). דוגמה זו מלשון המקרא מובאת גם במשנה (אבות ה יט) ואשר על כן אין לראותה כלשון המשנה.

לא נותר לי אלא לסיים כאן ו'להנחיל לקוראי-אוהבי "יש"'. פראפראזה זו אמרה לי פרופ' אליעזר רובינשטיין בשעתו, כיד רוח ההומור החביבה עליו, כאשר קרא את מאמרי על מרכיב 'יש' בלשון המקרא ובלשון העברית החדשה. יהי זכרו ברוך.

הקיצורים הביבליוגרפיים

- בר-הולטצמן = *Die Mishna, Text, Übersetzung und ausführliche Erklärung*,
Begründet von G. Beer und O. Holtzman, Unter Mitarbeit
zahlreicher Gelehrten, Berlin 1971
- דנבי = H. Danby, D.D., *The Mishna translated from the Hebrew
with introduction and brief explanatory*, Oxford 1933
- הלביג-שנקל = G. Helbig & W. Schenkel, *Wörterbuch zur Valenz und
Distribution deutscher Verben*, Leipzig 1973
- הריס (1951) = Z.S. Harris, *Methods in Structural Linguistics*, Chicago
1951
- הריס (1954) = Id., 'Distributional Structure', *Word*, 10 (1954)
- ליס = R.B. Lees, *The Grammar of English Nominalisation*,
Baltimore 1960

58 בלשון המקרא הלמיד אינה ברורה דיה: היש לדבר לך אל המלך (שמ"ב ד, יג) - ניתן להבין: היש לך לדבר, או: היש לדבר לך = בשבילך. בעברית החדשה אין למיד בעדויות. ראה שטרן, שם, עמ' 212, 216.

59 ראה שטרן, שם.

60 שם, עמ' 212.

- The Holy Script*, The English text revised and edited by Harold Fisch, Jerusalem 1992 = פיש =
- ח"י קאסאווסקי, אוצר לשון המשנה, ירושלים תשט"ז-תש"ך. = קוטובסקי =
- ח"ב רוזן, עברית טובה², ירושלים 1966. = רוזן (1966) =
- H.B. Rosén, *Contemporary Hebrew*, The Hague 1977 = רוזן (1977) =
- נ' שטרן, תחביר העברית החדשה, חוברת סיכום, אוניברסיטת בר-אילן 1974 (בשכפול). = שטרן (1974) =
- הנ"ל, 'פועלי "את" בעברית הישראלית', בלשנות עברית חפ"שית, 15 (תש"ם), עמ' 28-57. = שטרן (1979) =
- הנ"ל 'תג"מ ודמוי-פועל + שם-פועל בעברית הישראלית', לשוננו, מז (תשמ"ג) עמ' 248-263. = שטרן (1983) =
- הנ"ל, 'המרכיב 'יש' במקרא ובעברית החדשה', מחקרים בלשון העברית ובספרות התלמודית מוקדשים לזכרו של ד"ר מנחם מורשת (עורכים: מ"צ קדרי וש' שרביט), רמת-גן תש"ן. = שטרן (1990) =
- הנ"ל, מילון הפועל - ערכיות ותפוצה של פעלים בעברית החדשה, רמת-גן (בדפוס). = שטרן (בדפוס) =
- הנ"ל, לְלַמֵּד לִ-לְלַמֵּד לְלַמֵּד - הלשון העברית והוראתה (עמי בכתובים).